

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

**Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв України**

СОЛЬФЕДЖІО

**Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I-II рівнів акредитації**

**Спеціальність “Музичне мистецтво”
Спеціалізація “Музичне мистецтво естради”**

Київ – 2006

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв України

СОЛЬФЕДЖІО

Програма
для вищих навчальних закладів
культури і мистецтв I–II рівнів акредитації

Спеціальність
“Музичне мистецтво”

Спеціалізація
“Музичне мистецтво естради”

Київ 2006

СОЛЬФЕДЖІО

Програма для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації. – Київ: “Фірма “ІНКОС”, 2006 – 28 ст.

Укладач	Н. В. Столярова – викладач Херсонського музичного училища
Рецензенти:	К. Г. Рікман – зав. кафедри теорії музики Сімферопольського факультету Донецької державної музичної академії ім. С. С. Прокоф’єва, кандидат мистецтвознавства, доцент Т. А. Неганова – викладач Сімферопольського музичного училища ім. П. І. Чайковського О. І. Шевченко – викладач-методист Одеського училища культури і мистецтв ім. К. Ф. Данькевича
Відповідальний за випуск	А. І. Ткаченко
Редактор	Л. М. Трачук

© Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв, 2006
© Столярова Н. В., 2006

Обсяг курсу

Всього – 459 год.

Практичних – 296 год.

Самостійних – 163 год.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна програма з дисципліни “Сольфеджіо” із спеціалізації “Музичне мистецтво естради” призначена для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I–II рівнів акредитації. Програма складена на основі освітньо-професійної програми підготовки молодшого спеціаліста та відповідає державним стандартам вищої освіти.

Дисципліна включає 8,5 кредитів, що складає 459 годин, з них практичних – 296 годин, самостійних – 163 години.

Програма розрахована на вивчення дисципліни протягом усього терміну навчання (I–VIII семестри).

Програма включає пояснювальну записку, методичні рекомендації, орієнтовні тематичні плани, основні вимоги до знань та умінь студентів, контроль та облік успішності, зміст курсу, рекомендації щодо самостійної роботи студентів, список рекомендованої літератури.

Дисципліна “Сольфеджіо” є складовою частиною процесу професійно-практичної підготовки студентів.

Мета курсу – виховання у студентів добре організованого музичного слуху та пам’яті; прищеплення навичок чистого інтонування запису диктанту, розвинення здатності свідомо сприйняти музичний твір у цілому, вміння розкривати зміст і вивчати рівень художньої цінності. В процесі вивчення дисципліни здійснюється тісний взаємозв’язок з іншими дисциплінами професійно-орієнтованої підготовки: “Теорія музики”, “Гармонія”, “Аналіз музичних творів”, “Світова музична література”, “Практичний курс імпровізації”, “Спеціальний клас” та іншими.

Викладачі навчальних закладів мають право вносити до навчальної програми зміни, які враховують специфіку спеціалізації. Але такі зміни не повинні призводити до порушення логіки програми та змісту її тем.

В курсі використовується традиційна термінологія, позначення, способи запису музичного тексту, що склалися в естрадно-джазовій музиці. Поряд з оглядовим ознайомленням із класичним колом інтонацій і понять, що є основою традицій викладання предмета, у курсі

сольфеджію варто спиратися на характерну мелодію, гармонію і ритм естради, джазу і популярної музики.

Відмітною рисою сольфеджію на естрадному відділі є його практична спрямованість задач освоєння основних інтонаційних формул масових жанрів музики, що є необхідною умовою гри “по слуху” і імпровізації. При цьому у вивченні включаються досить складні для загальних курсів засоби, але реальне їх використання обмежене, як правило, невеликою кількістю інтонаційних варіантів, найбільш типових у практиці.

Музика естради ґрунтується на традиції пісенно-танцювальних жанрів і міського фольклору XIX–XX століть, тобто являє собою яскраво виражений тип музики гомофонно-гармонійного складу. Гармонійна сітка форми (так званий “квадрат”), мелодійний рух на основі цієї сітки, лінія баса і гармонійне наповнення також на основі гармонійної сітки форми – основні шляхи, по яких впливає мислення естрадно-джазового виконавця. Це є й одним з основних принципів складання даної програми. Акордика, її послідовне ускладнення, мелодійна фігурація по звуках акордів, послідовності інтервалів, двоголосні диктанти, засновані на типових акордових формулах, – така в цілому послідовність введення матеріалу.

Короткі методичні вказівки

Значні особливості методики викладання сольфеджію на естрадному відділенні пов’язані з великим обсягом досліджуваних засобів, широкою інтонаційно-стилістичною основою курсу. Специфічне і співвідношення детального й оглядового вивчення окремих тем, перевірно-контрольних і чисто навчальних форм роботи. Певна новизна музичного матеріалу для курсу сольфеджію ставить перед педагогом задачу оволодіння навичкою імпровізації вправ в естрадно джазовому стилі.

Доцільне використання наступної методики у вивченні тематики курсу:

- демонстрація досліджуваних інтонацій, показ їх використання в популярних мелодіях з наступним аналізом;
- виучування напам’ять основних типів досліджуваних інтонацій; використання їх у сольфеджуванні, творі й імпровізації;
- варіанти застосування їх у сполученні з вивченими раніше

іншими засобами; контрольні уроки по досліджуваних темах;

- постійне використання вивчених засобів у наступній роботі.

Для учнів різного рівня підготовки можуть бути поставлені різні задачі в межах однієї теми, однієї вправи: так, при проходженні теми “Блюзовий лад” може бути зіграна мелодія з акомпанементом, а учням, залежно від їх можливостей, може бути запропоновано виділити блюзові інтонації, заспівати їх, запам’ятати і записати всю мелодію, записати літерними позначеннями акорди супроводу, зіграти мелодію напам’ять із супроводом, транспонувати її голосом чи на інструменті.

У творі й імпровізації творів /мелодій для диктанта і співу, послідовностей для слухового аналізу/ варто прагнути до цілісності їх музичного сприйняття, вибирати найбільш типові випадки використання інтонацій. Рекомендується при підготовці музичного матеріалу враховувати необхідність однаковості матеріалу, повторності мотивів, прагнути до відносної стислості повторень, що властиво мелодиці фольклору і популярної музики. Бажано широко використовувати у вправах твори естрадно-джазової, фольклорної і класичної музики.

Крім основних видів роботи, що склалися в традиційному курсі диктант, сольфеджування, слуховий аналіз і інтонаційні вправи; можна використовувати і ритмічні вправи переважно на I курсі, і вправи по імпровізації, що виконується на задану гармонію.

Рекомендується по можливості з’єднувати різні види роботи у вивченні одного інтонаційного явища (наприклад, перша тема “Стійкі ступені ладу” може вивчатися всіма способами одночасно в мелодіях для співу і запису, в інтервалах і акордових послідовностях, вправах). У складніших темах вивчення нових інтонацій в одноголоссі, як правило, повинне передувати їх використанню в багатоголоссі.

Сольфеджування

Більшість мелодій естради і джазу має пісенно-танцювальну основу. Цим пояснюється квадратність структури мелодійних побудов, а також їхня обумовленість типовими гармонійними оборотами. Характерною рисою естрадно-джазової мелодики в цілому можна вважати також синкоповану ритміку й акцентуацію. Разом з тим, мелодика естрадно-джазової музики дуже різноманітна по жанрах, стилях, особливостях виконання на різних інструментах, способах імпровізаційного розвитку. Багато мелодій подібні тому матеріалу, що міститься в класичних

збірниках сольфеджіо, і можуть у великому обсязі використовуватися в навчальній роботі на основі традиційної мелодики.

Для того, щоб добре відчувати інтонації блюзового ладу, що є характерною рисою джазової мелодики, можна використовувати інтонаційні вправи, у яких блюзові ноти мелодично чи гармонічно зіставляються з натуральними III і VII ступіннями. Типові мелодійні інтонації блюзового ладу мають мінорне забарвлення, але звичайно гармонізуються мажорними акордами (виникає характерна звучність акорду з двома різними терцієвими тонами). Це створює певні труднощі в інтонуванні і вимагає спеціальних вправ.

Блюзовий лад доцільно грати одночасно з видами мажору і мінору. Це дасть можливість закріпити у свідомості учнів блюзові ноти як різновид діатонічних сходинок ладу. Яскрава дисонантна розбіжність звуків мелодії і гармонії в естрадно-джазовій музиці можлива не тільки у випадку використання блюзового ладу, але і є одним з характерних інтонаційних прийомів. Необхідно, щоб учні виробили навички сприйняття цих звуків і усвідомили їх у плані музичної грамоти (могли вільно будувати, визначати на слух, співати дисонуючі звуки по їх цифровому позначенню). У сольфеджуванні бажано використовувати фрагменти з варіаційним розвитком гармонійної сітки (квадрата) засобами ритму, фактури, мелодійного руху. Учні повинні не тільки відтворювати ритм музичного фрагмента, але й виконувати мелодії у джазовій ритмічній манері, у русі свінгу.

Загальною методичною особливістю роботи над мелодикою естрадно-джазового стилю варто вважати необхідність постійного гармонійного і ритмічного супроводу, тому що тільки в цьому випадку виявляються ладові і ритмічні особливості. Гармонізація може варіюватися, спрощуючи чи ускладнюючи слухове орієнтування в ладі. Вивчення мелодики естрадної музики в курсі сольфеджіо повинне сполучатися з паралельним вивченням класичної і фольклорної мелодики. При читанні з листа мелодики джазового стилю поряд з вимогою точного відтворення тексту варто виробляти навички вільного читання: привнесення ритму свінгу, блюзових інтонацій, елементів мелодійного і ритмічного варіювання.

Мелодійна імпровізація, складання мелодій на задану гармонійну схему при задалегідь обумовленій ритмічній чи мелодійній формулі, а також вільна імпровізація чи соло ансамблем на основі гармонії вно-

суть у заняття творче начало, є ефективним прийомом виховання волі в співі, готує до практичної виконавської роботи.

У багатоголосному сольфеджіо особливу увагу варто приділити роботі над навичками чистого співу хоралів на основі джазової гармонії, що необхідно для практичної роботи вокалістів і виконавців на духових інструментах.

Робота над ритмом

Ритміка естради і джазу відрізняється імпульсивністю загального руху, розмаїтістю ритмічного малюнка і сполученням різних ритмічних ліній. Оволодіння такою ритмікою вимагає систематичної роботи протягом усього періоду навчання.

Введення елементів джазової ритміки із самого початку курсу дозволяє в сполученні з гармонізацією засобами джазових акордів додати найпростішим мелодіям характерний для жанру вигляд. Можна рекомендувати використовувати в навчальному процесі різні школи для джазових виконавців-ударників, де докладно вивчаються ритмічні партії акомпанементу, що створює основу для ритмічного малюнка соліруючих голосів.

Роботу можна почати з вивчення ритмічних ліній з різними прийомами акцентування, потім учитися з'єднувати дві ритмічні лінії, додати третю (із простим малюнком), паралельно повинна вестися робота над синкопами в сполученні з елементарним ритмом. Такі вправи можуть зберігатися до кінця навчання і постійно ускладнюватися, тому що уміння одночасно слухати і відтворювати кілька самостійних ритмічних ліній є однією з найважливіших якостей добре розвитого почуття ритму. Ці вправи виховують також відчуття метру – основу вільного виконання різних синкоп, ритмічних накладень і свінгу.

Певні труднощі викликає джазове синкопування, що входить у ритмічний малюнок акомпанементу, сольної партії, у виконавську агогіку. Почуття ритму зв'язане з руховими відчуттями. Мускульна пам'ять на співвідношення ударів за часом і силою – основа уміння відтворювати складні ритми, різні їх сполучення і накладення. У вправах варто домагатися автоматизму, і тільки потім можна переходити до з'єднання двох чи трьох різних ритмів. У процесі роботи над ритмічними вправами дуже важливо пам'ятати, що в ритмі також є мотиви, фрази, повторність, розвиток, кульмінація, тому його виконання повинне бути музично усвідомленим.

Сприйняття і запис ритму спочатку важкі для учнів і вимагають спеціальних ритмічних вправ: ритмічних диктантів, заучування типових ритмічних фігур, сольмізації. При записі одноголосого диктанту зі складним ритмом можна попередньо продиктувати один ритм із наступним додаванням висотності. У сольфеджуванні, диктанті в ритмічних вправах варто ставити перед учнями задачу вільного імпровізаційного читання ритму й узагальненого сприйняття і запису таких ритмів (як правило, у вигляді руху восьмими).

З появою двоголосся в сольфеджуванні та диктанті постає задача ритмічної координації голосів, вивчення характерних видів співвідношення переважно остинатного басового голосу і більш вільного, рухливого і різноманітного ритму соліруючого голосу.

Корисні також ритмічні імпровізації на основі метричного руху гармонійної сітки.

При виконанні послідовностей для слухового аналізу бажано використовувати ритмічну і мелодійну фігурацію, характерні ритмофактурні прийоми й аналізувати ритмічні засоби паралельно, з аналізом гармонії.

Інтонаційні вправи і слуховий аналіз

Мета цієї форми роботи – вивчення окремих елементів: інтервалів, акордів, ступенів ладу, типових мелодійних і гармонійних оборотів, способів побудови мотиву, фрази, теми. Володіння цими елементами є основою сприйняття більш розгорнутих побудов. Даний вид роботи сприяє виробленню слухових вражень, тому в значній мірі пов'язаний з використанням назв, визначень, понять; слуховий аналіз стикається з диктантом і сольфеджуванням. Особливості роботи зі слухового аналізу в курсі сольфеджію на естрадному відділі пов'язані з використанням характерних засобів джазової гармонії і сформованого в практиці цього жанру способу позначення акордів.

Велике місце в слуховому аналізі та інтонаційних вправах займають акорди і послідовності в тісному розташуванні. Ця частина роботи є найважливішою, є своєрідною основою не тільки гармонійного, але і мелодійного сольфеджію.

Слід зазначити, що акордика в широкому розташуванні (септакорди з додатковими тонами, блюзовими звуками, альтерація, хроматика), характерна для реальної фактури, що акомпанує, використовується в

сольфеджію, як в музиці джазу, так і естради, переважно в основному виді (учні повинні навчитися чути лінію баса й основу акорду).

Диктант

Диктант – найважливіша частина роботи в класі, метою якої є розвиток пам'яті, внутрішнього слуху, навички запису музичного тексту; він допомагає поглибити і закріпити досліджуваний матеріал. Процес запам'ятовування, усвідомлення і записи музичних уривків – ефективний метод навчання. Практикуються такі види диктанту: одноголосний, одноголосний з позначенням гармонійної сітки акомпанементу, двоголосний, чотириголосний (акорди в тісному розташуванні з басом).

Одноголосі диктант повинні проводитися, як правило, з акомпанементом. Учні опановують навичку точного і спрощеного запису ритму, якщо мелодія виконується в русі свінг. У зв'язку з тим, що нотація блюзових нот і правопис хроматизмів не збігаються, припустима варіантність у записі цих звуків.

У двоголосних диктантах основна увага повинна бути приділена фактурі “бас і мелодія” на основі традиційних у джазі гармонійних оборотів. Учні засвоюють характерні рухи басового голосу, учаться зв'язувати малюнок мелодії і баса; з акордовою основою двоголосся бажано позначати гармонійну схему. Рекомендується ширше користуватися різними формами роботи: коротким диктантом для запису по пам'яті, диктантом з попереднім розбором, записом диктанту вроздріб, по голосах, контрольним диктантом.

Творчі завдання

Багато завдань курсу сольфеджію можна назвати творчими у широкому розумінні слова, особливо спів мелодій під акомпанемент. Крім того, в курсі сольфеджію є завдання, свідомо орієнтовані на розвиток навичок самостійного музичного висловлення. Це завдання на складання та імпровізацію невеликих музичних побудов, необхідних для розвитку музичного мислення учнів та якісного засвоєння ними окремих елементів мови.

Завдання на створення цілісних побудов розраховані на самостійну домашню роботу і вимагають (при перевірці їх на уроці), делікатної, але вимогливої оцінки викладачем у присутності і за участю всієї групи. Можна порадити такий комплекс завдань:

Скласти:

- мелодію для співу за поданою масштабнo-синтаксичною структурою, інтонаційним змістом (інтерваліка, рух за звуками акордів, відхилення, діатоніка, хроматизм, напрям руху мелодичної лінії, внутрішнє двоголосся), за поданою метроритмічною схемою;
- інструментальну мелодію (стрибки на широкі інтервали, дрібні тривалості, визначена жанрова основа) з аналогічними завданнями; мелодії програються (в попередньому завданні – співають) авторами; студенти групи записують мелодію у вигляді диктанту, аналізують її структуру, тональний план, називають опорні ступені, оцінюють точність застосування засобів, музичні якості;
- мелодію в розмірі періоду на заданий мотив, фразу, речення;
- двоголосна мелодична побудова за поданими метроритмічними схемами з визначеним структурним завданням, інтонаційним змістом, з використанням поданих типів спільного руху голосів, педальних тонів, регістрового зближення голосів при непрямому русі;
- другий голос у поданій мелодії;
- інтервальну, акордову послідовність у формі періоду з певним завданням (консонанси, дисонанси, певні типи розв'язання дисонансів);
- період у хоральній фактурі за окремими темами гармонії з поданою послідовністю акордів, видами сполучень, особливостями голосоведення, типами функціональних зворотів;
- гармонічний супровід (у вигляді гармонічної фігурації) до даної мелодії.

Інший тип творчих завдань – імпровізація коротких побудов із певним технічним завданням. Спів коротких зворотів проводиться безпосередньо в класі, паралельно з інтонаційними вправами. У більш підготовлених групах вивчення деяких розділів інтонаційних вправ можна замінити імпровізацією мелодичних фраз. Наприклад, у вигляді коротких зворотів можуть опрацьовуватись теми “Інтервал у тональності” і всі види відхилень. Послідовне ускладнення мелодій із відхиленнями відповідає порядку інтонаційних вправ. Паралельно підвищуються вимоги до ритмічної сторони мелодій. Спершу можна допустити рух

рівними тривалостями, вимагаючи тактування, внаслідок цього у мелодію вплітаються все складніші ритмічні малюнки. Кращі з мелодичних зворотів доцільно використати для співу секвенцій.

Імпровізація можлива і в двоголоссі. Таким чином опрацьовуються передусім характерні інтервали та тритони в тональності і у відхиленнях, за поданим розміром на витриманому звуці імпровізується мелодія другого голосу.

Творчі завдання подаються паралельно з інтонаційними вправами та слуховим аналізом.

Аналогічні короткі мелодичні лінії граються викладачем для запам'ятовування, повторення і запису студентами з одного-двох програвань.

Самостійна робота студентів

Навчальною програмою дисципліни “Сольфеджіо” передбачена самостійна робота студентів. Обсяг часу на самостійну роботу передбачений навчальним планом і складає 163 години на весь термін вивчення дисципліни. Розподіл годин, зміст та форми самостійної роботи студентів визначаються в робочій програмі дисципліни, методичних завданнях або вказівках викладача. Самостійна робота спрямована на більш якісне отримання основних знань та умінь, виконання домашніх завдань, розширення світогляду. Форми завдань можуть бути різноманітними, насамперед:

- вивчення інтонаційних вправ, що не були опрацьовані під час практичних занять;
- вивчення джазових стандартів з акомпанементом;
- аналіз та вивчення прикладів для сольфеджування напам'ять, транспонування в декілька тональностей;
- вивчення напам'ять та транспонування музичних диктантів;
- творчі завдання.

Контроль та облік успішності

Форми підсумкового контролю визначаються навчальним планом:

- контрольне заняття наприкінці кожного семестру;
- диференційований залік – III, V семестри;
- іспит – VIII семестр.

Оцінювання знань студентів здійснюється за тією шкалою, яка функціонує у навчальному закладі. По закінченні кожного семестру з предмета викладач виставляє підсумкову оцінку успішності на підставі оцінок поточного обліку знань.

Диференційований залік (III, V семестр) може бути проведений як у письмовій, так і в усній формах.

Вимоги диференційованого заліку наприкінці III семестру:

1. Записати одноголосий диктант у формі пісенної чи блюзової теми (8–12 тактів);
2. Запис двоголосного диктанту в межах засвоєних труднощів.
3. Визначити на слух:
  - інтервали за фонізмом;
  - ланцюжки інтервалів;
  - акорди за фонізмом;
  - акордову послідовність.
4. Проспівати:
  - гами всіх вивчених видів мажору і мінору;
  - інтервали з розв'язанням;
  - в тональності та від звука всі пройдені типи акордів з розв'язанням;
  - послідовність з 6–8 акордів з використанням септакордів II, V, VI ступенів.
5. Сольфеджування з листа одноголосних і двоголосних прикладів з засвоєними метроритмічними і ладо-інтонаційними труднощами /класичного й естрадно-джазового стилю/.

Вимоги диференційованого заліку наприкінці V семестру:

1. Запис диктантів:
  - одноголосний, в обсязі 8–12 тактів, з відхиленнями у споріднену тональність, із включенням пройдених інтонаційних і ритмічних труднощів;
  - двоголосний, в обсязі 8 тактів (одно- або дворядковий) з внутрішньоладовою модуляційною хроматикою, розвиненими лініями голосів на ясній гармонічній основі.
2. Визначення на слух:
  - хроматичних інтервалів з розв'язанням;

- окремих акордів по фонізму та акордових послідовностей у межах вивченого матеріалу.
3. Співати:
    - хроматичні гами мажору і мінору, звукоряди усіх вивчених ладів;
    - хроматичні інтервали з розв'язанням;
    - окремі акорди і акордові послідовності в межах вивченого матеріалу.
  4. Сольфеджувати:
    - одноголосся з листа, що містять різні види хроматизмів, відхилень і найпростіших модуляцій у споріднені тональності;
    - двоголосся дуєтом.

Вимоги до іспиту наприкінці VIII семестру

1. Спів гам трьох видів мажору і мінору у тональностях до семи знаків, хроматичних гам, звукорядів усіх вивчених ладів.
2. Спів вивчених інтервалів.
3. Спів акордів і акордових послідовностей.
4. Спів періоду з модуляцією у споріднену тональність.
5. Сольфеджування з листа мелодій, що містять засвоєні інтонаційні та метроритмічні труднощі, відхилення і модуляції в тональності I ступеня спорідненості.
6. Сольфеджування з листа двоголосних прикладів (дуєтом, з грою на фортепіано одного з голосів) гомофонного або поліфонічного складу.
7. Визначити на слух будь-які вивчені елементи музичної мови, період з модуляцією у тональність I ступеня спорідненості.
8. Записати диктанти:
  - одноголосний – в обсязі 8–12 тактів, в межах засвоєних труднощів;
  - двоголосний – в обсязі 8–10 тактів, на одному або двох рядках, з внутрішньоладовими і модуляційними хроматизмами, розвиненим голосоведенням, елементами поліфонії;
  - чотириголосний гармонічний.

Рекомендований зразок іспитового білета.

I. Інтенаційні вправи.

1. Проспівати в тональності до мінор:
  - звукоряди – вгору із двома збільшеними секундами, вниз – хроматичну гаму;
  - акордову послідовність типу: $I_{3_5} - I_6 - II_{5_6} \text{Г} - \text{зм.} DDVII_7^{b3} - D_{3_5} - D_7 - VI_n - II_{6n} - I_{3_5}$ або хроматичну секвенцію з двох – трьох акордів (наприклад, $DD_{5_6} - D_2 - T_6$ у низхідному русі);
  - модуляцію з Соль мажору у Ре мажор.
2. Проспівати від звука “ля”:
  - інтервали м3 – зб2 вгору і униз з розв’язанням;
  - акорди: малий мажорний терцквартакорд = DD_{3_4} з розв’язанням.

II. Слуховий аналіз.

Визначити на слух:

- звукоряди ладів, інтервали, акорди, відповідні до інтонаційних вправ;
- послідовність акордів джазової гармонії й акордів у строгому чотириголоссі;
- модуляцію у тональність I ступеня спорідненості.

III. Сольфеджування

- заспівати з листа одноголосний і чотириголосний приклад (ансамблем).

Розподіл навчального матеріалу по курсах

1 курс

Інтенаційні вправи:

- спів вправ з використанням ступенів натурального мажору і мінору, видів мажору і мінору, пентатоніки, блюзового ладу;
- вивчення у вправах основних видів мелодійного руху (рух по гамі, по звуках акордів, розв’язання нестійких ступенів, секвенції і т. п.);
- вивчення у вправах тризвуків і малих септакордів з оберненнями від звука та в тональності як тризвуки T, S, D і септакордів VII, II, V ступенів;
- спів діатонічних і характерних інтервалів від звука і в тональності.

Сольфеджування:

- спів одноголосних прикладів з художньої літератури з використанням мелодійного руху по звуках гами, головних тризвуків, септакордів VI, II, V ступенів, по звуках блюзових акордів.

Слуховий аналіз:

- визначення на слух ступенів мажору чи мінору, видів мажору і мінору, пентатоніки, блюзового ладу, головних тризвуків, септакордів VI, II, V ступенів, блюзових акордів;
- основних прийомів мелодійного і структурного розвитку в межах восьми-шістнадцятитактової теми: підсумовування, дроблення, періодичності, секвенцій та інших видів повторів, контрастів кульмінацій, мелодійних каденційних формул;
- ритмічні засоби: різні види синкоп при русі восьмими, пунктирний ритм, тріолі, розміри 2/4, 3/4, 4/4, 6/8, 9/8, 12/8;
- рух у стилі свінг.

Диктанти: одноголосні, двоголосні простих видів.

2 курс

Інтенаційні вправи:

- спів акордів у тісному розташуванні з використанням септакордів усіх ступенів, блюзових звуків в акордах I, IV, V, VII ступенів, варіантних акордів від одного ступеня;
- спів блюзових і додаткових тонів в акордах широкого розташування.

Сольфеджування:

- спів одноголосних прикладів з мелодійною фігурацією по всіх діатонічних септакордах, з використанням прохідних і допоміжних хроматизмів, відхилень у споріднені тональності (збільшення, у порівнянні з першим курсом, обсягу і складності мелодійного малюнка);
- спів двоголосних прикладів, що представляють по фактурі мелодійну фігурацію на фоні акомпануючого баса, (у басі використовується педаль, остинато, рух по основних тонах гармонійних функцій, по звуках акордів), різні ритмічні співвідношення що синкопуючого соліруючого голосу в переважно остинатному ритмі басового голосу.

Слуховий аналіз:

- у тісному розташуванні септакордів усіх ступенів, блюзових звуків в акордах I, IV, V, VII ступенів, варіантних акордів від одного ступеня;
- у широкому розташуванні акордів із блюзовими й додатковими тонами в основному виді окремо й у послідовностях.

Диктанти:

- одноголосні з прохідними і допоміжними хроматизмами, відхиленнями в споріднені тональності;
- двоголосні у фактурі: мелодійна фігурація на фоні акомпонуючого баса;
- у басі – педаль, остинато, рух по інших тонах гармонійних функцій, по звуках акордів;
- п'ятиголосні гармонічні у фактурі: акорди в тісному розташуванні і бас.

3 курс

Інтенаційні вправи:

- спів у тісному розташуванні альтерованих і хроматичних акордів, еліптичних послідовностей у гармонійній сітці, переходів у споріднені тональності, спів акордів на альтерованих ступенях;
- хроматичні послідовності з цими акордами;
- ознайомлення з послідовностями у строгому класичному чотириголосці (з використанням тризвуків головних ступенів, септакордів, прохідних, і допоміжних квартсектакордів, септакордів II, V, VII ступенів з оберненнями).

Сольфеджування:

- спів одноголосних прикладів з використанням альтерованих і хроматичних акордів у мелодійному русі, різних видів фігурацій, еліптичних послідовностей у гармонійній сітці;
- двоголосних прикладів (із блюзовими і хроматичними звуками в обох голосах, з відхиленнями в споріднені тональності).

Слуховий аналіз:

- у тісному розташуванні альтерованих і хроматичних акордів, еліптичних послідовностей, переходів у споріднені тональності; у широкому розташуванні акордів із блюзовими і додатковими тонами в основному вигляді в діатонічних секвенціях;

- послідовностей у строгому чотириголосці /із тризвуками головних ступенів, прохідними сектакордами і допоміжними квартсектакордами, септакордами II, V, VII ступенів з оберненнями.

Ритмічні засоби:

- у двоголосному диктанті і сольфеджуванні використання синкопування в обох голосах, комплентарного ритму, елементів поліритмії.

Диктанти:

- одноголосі з альтерованими і хроматичними акордами в мелодійному русі, з використанням мелодійного руху, зв'язаного з еліптичними послідовностями в гармонійній сітці;
- двоголосні з блюзовими і хроматичними звуками в обох голосах з використанням відхилень у споріднені тональності;
- гармонічні чотириголосні.

4 курс

Інтенаційні вправи:

- вільний спів вивчених раніше ладів, ступенів, інтервалів та акордів;
- спів акордових послідовностей з відхиленнями в споріднені тональності, еліптичними оборотами.

Сольфеджування:

- вільне сольфеджування одноголосся, будь-якого голосу в двоголосних прикладах; гармонічне сольфеджування (оглядово вивчаються переходи в неспоріднені тональності).

Слуховий аналіз:

- вивчених раніше акордів, послідовностей, ладових конструкцій, а так само акордів подвійної домінанти в каденції, відхилень у споріднені тональності, модуляцій у споріднені тональності.

Диктанти: одноголосні, двоголосні, чотириголосні (гармонійного складу).

ЗМІСТ ПРЕДМЕТА

I курс

Інтонаційні вправи.

1. Лад, ступені ладу, різновиди ладів. Натуральні мажорна і мінорна гами; тоніка, стійкі і нестійкі ступені ладу; настроювання в тональності по гамі, тоніці, каденційній фразі. Транспозиція найпростіших поспівок; гармонійний і мелодійний види мажору і мінору, VI і VII ступені в мажорі і мінорі; мажорна і мінорна пентатоніка, пентатонічні звукоряди на головних ступенях ладу. Паралельно – перемінний лад; блюзовий лад, III, VII і V знижені ступені мажору, V знижений ступінь мінору. Лади народної музики.

Поступове розширення кола досліджуваних тональностей, докладне вивчення тональностей до п'яти ключових знаків, ознайомлення з усіма вживаними тональностями.

Практичні завдання: спів гам, ладів уверх і вниз; ступенів, секвенцій.

2. Інтервали. Консонуючі інтервали (вхідні в тонічний тризвук), дисонуючі інтервали (дисонанси на ступенях ладу).

Практичні завдання:

- спів усіх простих інтервалів від звука без попереднього настроювання в тональності;
- розв'язання нестійких інтервалів у тональності;
- розв'язання тритонів і характерних інтервалів.

3. Акорди в тісному розташуванні. Мажорні і мінорні тризвуки з оберненнями (як тоніка); тризвуки головних ступенів та їх обернення; домінантсептакорди з оберненнями; септакорд II ступеня з оберненнями (як субдомінанта); септакорд VI ступеня з оберненнями (як тоніка, у мінорі з VI підвищеним ступенем).

Практичні завдання: спів від звука (без попереднього настроювання в тональності) мажорних і мінорних збільшених і зменшених тризвуків з оберненнями, малого мажорного, малого мінорного і малого зі зменшеною квінтою септакорду (з оберненнями).

Сольфеджування

Одноголосся на основі ладових засобів діатоніки (включаючи види мажору і мінору) і блюзового ладу.

Нескладні види мелодійного малюнка:

- рух по гамі по звуках тризвуків головних ступенів;

- розв'язання нестійких звуків;
- рух по звуках септакордів VI, II і VI ступенів, по пентатонічному звукоряду від I, IV, V ступенів, типові блюзові інтонації.

Примітка: рекомендується використовувати характерні інтонаційні формули пісенної і танцювальної музики народного, класичного й естрадно-джазового стилю.

Слуховий аналіз

Визначення на слух:

- різних видів діатонічних ладів, ступенів ладу (у тому числі змінених ступенів видів мажору і мінору і блюзових звуків);
- тоніка в мелодійній, інтервальної чи акордової послідовності;
- ступенів і інтервалів у тональності по їх гармонізації;
- інтервалів і акордів у тональності по їх розв'язанню;
- інтервальних і акордових послідовностей;
- структури музичних побудов: цезури, мотиви, фрази, речення, період, повтор, секвенція, розвиток і контраст музичного матеріалу, характерні інтонаційні риси музичного матеріалу.

Ритмічні засоби

Вивчення простих і складних розмірів: 2/4, 3/4, 4/4, 6/8, 9/8, 12/8. Вивчення різних видів ритмічних малюнків: дроблення долей, затакт, пунктирний ритм, тріоль, синкопа.

Докладне вивчення джазових синкоп, ритмічного руху в стилі свінг (переважно в чотиридольному розмірі).

Диктант

Запис мелодій, що містять ладові, ритмічні і стилістичні засоби, зазначені в попередніх розділах.

Форми диктанту:

- усний диктант (запам'ятовування коротких побудов, розбір, спів з назвою звуків, диригуванням, виконання на інструменті);
- усний диктант із наступним записом (можливий запис вроздріб досить великих мелодій з попереднім аналізом);
- ритмічний диктант із наступним доповненням його мелодійними звуками;
- запис гармонійної сітки з наступним записом мелодійної лінії;
- запис мелодій з використанням попередньо проаналізованих

- складних і характерних ритмів мелодійних інтонацій;
- запис мелодій з доповненням пропущених у диктанті частин на основі ритмічної та гармонічної сітки, а також інтонаційного складу мелодії в цілому;
- контрольний запис одноголосного диктанту;
- контрольний запис одноголосного диктанту і гармонічної сітки акомпанементу.

Другий курс

Інтонаційні вправи

1. Лад, ступені ладу. Хроматичні прохідні і допоміжні звуки до діа-тонічних ступенів ладу; альтеровані ступені ладу і їх розв'язання; хроматичні допоміжні до тонів тризвуків головних ступенів і септакордів II, V, VI ступенів; хроматична гама. Тональності I ступеня спорідненості.

Практичні завдання: заспівати мажорні і мінорні тризвуки на ступенях гама (як тоніки побічних тональностей), нескладні хроматичні секвенції.

2. Інтервали. Найбільш уживані хроматичні інтервали з розв'язанням у тональності.

3. Акорди в тісному розташуванні.

Практичні завдання. Заспівати:

- від звуку зменшений септакорд, збільшений септакорд і септакорд M^{5b7} в основному вигляді;
- нонакорди на основі великих і малих мажорних і мінорних септакордів;
- септакорди I, III, IV, VII ступенів у гармонійних ослідовностях в основному вигляді, обернення цих акордів у найпростіших гармонійних зворотах /переміщення, секвенції/;
- блюзові акорди: малі мажорні на I і IV ступенях мажору і мінору, септакорду M^{5b7} ступені мажору і гармонійного мінору;
- додаткові тони (6, 7, 9, 11, 13), блюзові й альтеровані тони (-5, +5, +9) і септакорди в основному вигляді.

Сольфеджування

Одноголосся

Сольфеджування мелодій, що містять ладові засоби, перераховані в розділі “Інтонаційні вправи”

Двоголосся

Первісне двоголосся в сольфеджуванні.

Знайомство з основними видами двоголосної фактури:

- двоголосся типу гармонійної втори до мелодійного голосу (рівнобіжний ритм, рівнобіжні терції і сексти, переміщення по звуках акордів, дозвіл типових нестійкостей і дисонансів);
- двоголосся поліфонічного складу – імітаційне і неімітаційне;
- двоголосся типу “бас і мелодія”.

Вивчення різних видів ритмічного співвідношення голосів, зокрема, сполучення розвинутого ритму солюючого голосу з метричним ритмом акомпануючого голосу.

Практичні завдання: спів мелодій естрадного і джазового жанрів із власним акомпанементом на фортепіано за цифровою.

Слуховий аналіз

Практичні завдання.

Визначити на слух:

- альтеровані ступені ладу;
- побічні тональності в побудовах, що представляють собою розв'язання нестійких звуків і співзвуч у тоніки споріднених тональностей (переважно секвентного типу);
- септакорди і наонакорди, узяті в тісному розташуванні, гармонійні послідовності, що включають акорди в обсязі розділу “Інтонаційні вправи”.
- акорди блюзової гармонії, узяті в основному вигляді в широкому розташуванні або в акомпануючій фактурі;
- додаткові, блюзові й альтеровані, що входять у ці акорди;
- найпростіші послідовності акордів блюзової гармонії в широкому розташуванні в основному вигляді (каденції, кварто-квінтової секвенції).

Диктант

Одноголосся

Запис мелодій, що містять хроматизм, альтерацію, блюзові звуки, відхилення в родинні тональності, характерні й альтеровані інтервали.

Примітка: у диктанті бажана наявність ритмічних фігур із шістьма-надцятьма, різноманітних синкоп, руху в стилі свінг, елементів перемінної метрики (розбіжності в окремих випадках мелодійного осередку мотиву з основним метром).

Двоголосся.

Запис двоголосних побудов переважно у фактурі “бас – мелодія”.

Примітка: у диктанті бажане використання нескладних видів хроматизму і блюзового ладу (переважно в мелодії).

Третій курс

Інтонаційні вправи

1. Лад, ступені ладу. Закріплення вивчених раніше гам, ступенів ладу.

2. Інтервали. Різні форми практичних завдань, у тому числі на використання інтервалів у хроматичних і транспонуючих секвенціях.

3. Акорди. Практичні завдання. Заспівати:

- уживані хроматичні й альтеровані акорди в тісному розташуванні з розв'язанням;
- зменшені ввідні септакорди на всіх діатонічних і хроматичних ступенях як допоміжні чи гармонії побічних домінант;
- малі септакорди зі зниженою квінтою в послідовностях ДД – Д;
- послідовності акордів у тісному розташуванні, що містять альтеровані і хроматичні гармонії, переходи в споріднені тональності, еліптичні обороти з рухом основних тонів по квартах, квінтах і півтонах, тритонову заміну акорду.

Сольфеджування

Одноголосся.

Спів мелодій із плавним і стрибкоподібним хроматизмом, відхиленнями в споріднені тональності, рух мелодії на основі хроматичної й альтерованої гармонії. Ознайомлення зі змішаними і перемінними розмірами.

Примітка: у практичних завданнях ускладнюється мелодійний малюнок, збільшується обсяг, прискорюється темп. У сольфеджуванні рекомендується використання мелодій різної стилістики: класичної, сучасної естрадної і джазової, пісенної і танцювальної музики народів світу, мелодики композиторів-класиків, сучасних радянських і закордонних авторів.

Двоголосся. Спів мелодій, що містять хроматичні звуки, відхилення в споріднені тональності, різні види ритмічного співвідношення голосів (синкопи, комплементарний ритм, поліритмія).

Чотириголосся. Спів чотириголосся акордного складу в характерному для естради і джазу викладі мелодії в акордовому складі (акорди

в закритій і відкритій позиції, тобто в тісному чи широкому розташуванні з використанням блюзової гармонії).

Слуховий аналіз

Закріплення гам, ступенів і інтервалів, вивчених раніше.

Практичні завдання. Визначити на слух:

- послідовності хроматичних і альтерованих акордів у тісному розташуванні, еліптичні звороти, відхилення в споріднені тональності;
- послідовності блюзових акордів у широкому розташуванні в основному вигляді з відхиленнями;
- послідовності в строгому чотириголоссі з типовими оборотами класичної гармонії (тризвук і сектакорди головних ступенів; прохідні і допоміжні квартсектакорди; сектакорд II ступеня, кадансовий квартсектакорд і тризвук VI ступеня в каденціях; D₇ із оберненням, ввідний септакорд з оберненням.

Диктант

Одноголосся.

Запис мелодій, що містять різноманітну хроматику, у тому числі рух мелодії на основі хроматичних і альтерованих акордів, еліптичних гармонійних оборотів. Закріплення різних інтонаційних засобів одноголосся.

Примітка: у диктанті бажане використання змішаних і перемінних розмірів.

Двоголосся.

Поступове ускладнення мелодійних і ритмічних елементів. Різні види фігурації гармонійної сітки в басовому голосі, хроматизація басового голосу; синкопи в обох голосах, комплементарний ритм, елементи поліфонії у двоголоссі.

Четвертий курс

Інтонаційні вправи

Практичні завдання:

- закріплення всього вивченого раніше: гами, ступені, інтервали, акорди;
- спів у тональності акордів і послідовностей мажоро-мінору в тісному розташуванні; мажорних тризвуків і септакордів на VII, VI і III низьких ступенях мажору, мінорних тризвуків і септакордів на II, III, VI високих ступенях мінору;

- перебудова в неспоріднені тональності і спів транспонуючих секвенцій на півтон, тон, терцію і тритон.

Сольфеджування

Закріплення пройденого раніше. Тренувальні завдання в одноголосі, дво- і багатоголосі акордового складу.

Примітка: у порядку оглядового ознайомлення можуть бути використані засоби мажоро-мінору і відхилення в неспоріднені тональності.

Слуховий аналіз

Засоби мажоро-мінору, переходи зі зрушенням і через загальний акорд у неспоріднені тональності в послідовностях у тісному розташуванні і блюзовій гармонії.

Подвійна домінанта в кадансових зворотах, відхилення і модуляції в споріднені тональності в послідовностях строгого класичного чотириголосся.

Диктант

Запис одноголосого, двоголосного і гармонічного диктантів. Використання в диктанті транспонуючих секвенцій, мажоро-мінорних засобів гармонії.

Рекомендована література.

Посібники для диктанту

1. *Блинский Е., Олендарев В.* Музичний диктант. – К.: Музична Україна, 1976. – 171 с.
2. *Алексеев Б., Блюм Д.* Систематический курс музыкального диктанта. – М.: Музыка, 1984.
3. *Калашник П., Булгаков Л.* Музыкальные диктанты. Мелодии для гармонизации – К.: Музична Україна, 1982.
4. *Копелевич Б.* Музыкальные диктанты. Эстрада и джаз. М.: Музыка, 1990
5. *Ладухин Н.* 1000 примеров музыкального диктанта. – М.: Музыка, 1981.
6. *Лопатина И.* Сборник диктантов. – М.: Музыка, 1985.
7. *Резник М.* Музыкальные диктанты. – М., 1971
8. *Русяева И. А.* Одноголосные диктанты. Вып. 2. – М.: Музыка, 1984
9. *Русяева И. А.* Двухголосные диктанты. – М.: Музыка, 1990
10. *Серебряный О.* Диктанты на основе эстрадной и джазовой музыки. – К.: Музична Україна, 1989.
11. *Симоненко В.* Мелодии джаза. Антология. Изд. 2-е, доп. и перераб. К. 1972
12. *Фрейндлинг Г.* Двухголосные диктанты. – Л., 1975

Посібники для сольфеджування

1. *Агажанов А.* Курс сольфеджио, вып. 1,2. – М., 1973, 1974
2. *Алексеев Б.* Гармоническое сольфеджио. – М., 1966.
3. *Драгомиров П.* Учебник сольфеджио. – М.: Музыка, 1965
4. *Калмыков Б. В., Фридкин Г. А.* Сольфеджио. Ч1. Одноголосие. – М.: Музыка, 1969
5. *Калмыков Б. В., Фридкин Г. А.* Сольфеджио. Ч2. Двухголосие. – М.: Музыка, 1987
6. *Ладухин Н.* Одноголосное сольфеджио. – М.: Музыка, 1983.
7. *Островский А., Соловьев С., Шокин В.* Сольфеджио. Вып.2. – М.: Советский композитор, 1976.
8. *Русяева И.* Одноголосные примеры для чтения с листа на уроках сольфеджио. М.: Советский композитор, 1989.
9. *Рубец А.* Одноголосное сольфеджио. – М.: Музыка, 1984.
10. *Серебряный О.* Сольфеджио на ритмоинтонационной основе современной эстрадной музыки, ч.1. – К.: Музична Україна, 1987.
11. *Серебряный О.* Сольфеджио на ритмоинтонационной основе современной эстрадной музыки, ч.2. – К.: Музична Україна, 1991.
12. *Симоненко В.* Мелодии джаза. Антология. Изд. 2-е, доп. и перераб. Киев, 1972

13. *Способин И.* Сольфеджио. Двухголосие и трехголосие. – М.: Музыка, 1991.
14. *Хромушин О.* Джазовое сольфеджио. – СПб “Композитор”, 2003

Методична література.

1. *Аерова Ф.* Практичні поради з методики викладання сольфеджіо. – К., Музична Україна, 1974.
2. *Вопросы методики воспитания слуха: сб. статей (Под ред. А. Островского, 1967)*
3. *Давыдова Е.* Методика преподавания музыкального диктанта. – М., 1962
4. *Дмитриевская К.* О преподавании четырехголосного гармонического сольфеджио. – М.-Л., 1964
5. *Дьяченко Н., Котляревский., Полянский Ю.* Теоретические основы воспитания и обучения в музыкальных учебных заведениях. – К., 1987
6. *Незванов Б.* Интонирование на уроках сольфеджио. – Л., 1985.
7. *Островский А.* Методика теории музыки и сольфеджио. – Л., 1970.
8. *Серединская В.* Развитие внутреннего слуха в классах сольфеджио. – М., 1961
9. *Творческие упражнения на уроках сольфеджио. Методические рекомендации.* Сост.: Грабовский В., Ластовицкий Н., 1986
10. *Уткин Б.* Воспитание профессионального слуха музыканта в училище. – М., 1985

Для нотаток

Навчальне видання

СОЛЬФЕДЖІО

Програма для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I-II рівнів акредитації

Укладач Н. В. Столярова

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,4. Наклад 100 прим.

Видавництво “Фірма “ІНКОС”
14116, м. Київ, вул. Маршала Рибалка, 10/8;
Тел./факс: (044) 206-47-29, 206-47-21
E-mail: inkos@carrier.kiev.ua,
inkos@ln.kiev.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції
№ 2006 від 04.11.2004 р.